

Мазай Л. Ю.,

*аспірантка кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

Науковий керівник: Шахов В. І.,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ РЕСУРСНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ПОТРАСІНЬ

Періоди суспільних криз приносять багато серйозних викликів, що впливають на якість життя людей у багатьох його аспектах. Крім економічних та політичних труднощів, однією із найвагоміших стає проблема збереження або підтримки психоемоційного благополуччя й відповідно психологічного супроводу соціуму на державному та національному рівнях. Особливо це загострюють травматичні події, у яких безпосередню участь бере значна частина суспільства, а інша стає їхніми свідками.

З початку воєнної агресії РФ в Україну 2014 року, а згодом з другою фазою російсько-української війни, а саме повномасштабного військового вторгнення, в практичному психологічному дискурсі стали актуальними теми, пов'язані з проблематикою бойового стресу, гострого стресового розладу (ГСР) та посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У цей же період гостро постають питання, що стосуються кваліфікації психологів, методів їхньої діяльності з травматичним досвідом та рамок психотерапевтичної роботи.

Важливості набули питання ресурсності самих фахівців соціономічних професій, встановлення ними рамок безпеки, попередження вторинної травматизації в інтенсивній роботі з клієнтами, а також передчасного емоційного та професійного вигорання. Психологічна та професійна ресурсність психологів-консультантів та психотерапевтів є чи не одним із найперших пунктів фахової наукової дискусії.

З огляду на сучасну повістку наукової та практичної психологічної діяльності стає актуальним дослідження психологічних особливостей ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів. Так, на наш погляд, важливим є пошук тих методів та чинників, за допомогою яких стала б можливою актуалізація професійної ресурсності

психологів-консультантів ще на етапі їхнього навчання у закладах вищої освіти (далі ЗВО).

Зауважимо, що професійне становлення майбутніх психологів ставало предметом наукових розвідок чималої кількості вітчизняних та зарубіжних науковців. Різні аспекти такого становлення у психологів-консультантів вивчали В. Андрущенко, В. Болотова, В. Кремень, Г. Костюк, С. Максименко, Л. Орбан-Лембрик, Н. Пов'якель, О. Коқун, О. Паламарчук, В. Шахов, В. Штифурак, В. Педоренко, О. Шаманська та інші. Тему профорієнтації майбутніх психологів різносторонньо розкривали у своїх розвідках О. Бондаренко, С. Васьківська, Ж. Вірна, В. Власенко, Л. Долинська, О. Дусавицький, П. Горностай, О. Іванова, В. Панок, Ю. Приходько, Л. Уманець, Н. Чепелева, Т. Щербакова.

У зарубіжній науковій парадигмі питання професійного становлення психологів і психотерапевтів, а саме тих індивідуально-психологічних властивостей, які необхідні для цього процесу, цікавили Б. Оқунь, А. Адбера, М. Бубера, Л. Волберга, Х. Штруппа, А. Сторра, Л. Бюгентал, Е. Кеннеді, К. Шнайдера. Також професійний розвиток майбутніх психологів розглядали Л. Е. Настасія, А.-М. Казан, Ненсі С. Елман, Вільям Н. Робінер, Джойс Ілфельдер-Кай, Алія І. Шейх, Дерек Л. Мілн, Бріоні В. Макгрегор та інші.

Окремо згадаємо праці науковців, які присвятили свою дослідницьку діяльність вивченню особистісної та психологічної ресурсності. Серед них українські науковиці О. Штепа, Т. Титаренко, Н. Троценко, Н. Улько та інші. У зарубіжній психології проблематика ресурсності досліджувалась у контексті теорій подолання стресу та складних життєвих ситуацій. Психологічну ресурсність часто ототожнювали з внутрішньою силою та вірою у себе (С. Хульт і Т. Ваад), волею до сенсу (В. Франкл, Р. Персо), витривалістю (С. Кобаса, Д. Хошаба), активністю суб'єкта (Г. Олпорт), стійкістю (С. Мадді), ресурсами опору (А. Антоновський).

Огляд низки наукових праць продемонстрував, що проблематика ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів раніше комплексно не досліджувалась.

Метою пропонованої розвідки є осмислення проблеми професійної ресурсності майбутніх психологів, що необхідна для їхнього успішного професійного становлення, а також аналіз потенційних способів її актуалізації.

У результаті теоретичного аналізу ми обрали інтенціональний підхід до проблематики ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів. Згідно нього важливо брати до уваги особливості спрямованості суб'єкта, його потреби, бажання, інтереси, уявлення про себе. Так, у процесі професійного становлення дуже важливим є мотивація вибору фаху, мотивація вступу в ЗВО та самого навчання. Крім цього,

дуже важливим є розуміння самими майбутніми психологами особливостей своєї професіоналізації та того, які ресурси їм необхідні для цього, як їх варто використовувати і як можна актуалізувати.

Цей підхід у дослідженнях особистісної ресурсності є не новим. Зокрема О. Штепа визначає поняття психологічної ресурсності як уміння людини актуалізувати власні ресурси, свідомо ними оперувати, знати як їх вміщувати та оновлювати. При цьому фундаментальними властивостями, що становлять основу ресурсного стану є здатність суб'єкта до саморозвитку, саморегуляції та самодетермінації. У своєму авторському опитувальнику науковиця виокремила такі діагностичні шкали, як «знання власних психологічних ресурсів», «уміння оновлювати власні психологічні ресурси», «уміння вміщувати власні психологічні ресурси» [3].

Згідно таких міркувань ми розпочали дослідження ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів з визначення особливостей їхньої самооінки свого рівня професіоналізації. Компонентами цієї діагностичної властивості ми визначили такі, як професійна самооінка та самоефективність (те, як студенти-психологи оцінюють актуальний рівень своїх фахових знань, умінь та навичок і можливість їхнього застосування на практиці), розуміння часової перспективи свого професійного становлення (наявність або відсутність гнучкого проєкту своєї професіоналізації), мотиваційно-ціннісний рівень професійного становлення (мотиви вибору фаху, самостійність цього вибору, мотиви вступу у ЗВО тощо), оцінка важливих властивостей для професійного становлення (власне тих ресурсів, які необхідні для цього), гнучкість та адаптивність у професії.

Так, самооінка власного рівня професійного становлення демонструватиме специфіку усвідомленості суб'єктом цього процесу, його рівень домагань, мотивацію вибору фаху, а основне визначатиме специфіку розуміння необхідних професійних ресурсів. Саме ця диспозиція є центральною у діагностиці ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, з якою відбувається співвідношення рівня розвитку професійних ресурсів.

У результаті проведеного протягом 2021–2022 н.р. психодіагностичного дослідження на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та Хмельницького національного університету, в якому взяло участь 197 студентів-психологів 2–4 курсів СВО бакалавр та 1-го курсу СВО магістр, вдалось визначити певну незмінність самооінки рівня професійного становлення майбутніми психологами. Це стало відправною точкою в аналізі показників інших властивостей як компонентів професійної ресурсності, до яких було віднесено професійну мотивацію, емоційний інтелект,

аналітичне мислення, креативність, толерантність до невизначеності, адаптивні копінг-стратегії та механізми психологічного захисту.

Крім цього, зауважимо, що за допомогою математично-статистичної обробки результатів вдалось з'ясувати, що висока самооцінка свого рівня професійного становлення співвідноситься з високим рівнем розвитку професійних ресурсів, натомість низька самооцінка – відповідно з низьким рівнем розвитку професійних ресурсів. Детальні результати дослідження узагальнено та подано у тексті дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософії.

Емпіричне дослідження заявленої нами проблематики дало змогу дійти до висновку, що починати розвиток та актуалізацію професійних ресурсів майбутніх психологів потрібно з роботи над їхньою самооцінкою свого рівня професійного становлення. Адекватність такої самооцінки визначатиме рівень домагань у подальшій професійній діяльності, прагнення до фахового удосконалення, віру у свої здібності та можливості, рефлексію свого потенціалу та потребу в досягненні ресурсного стану в фаховій діяльності.

Зауважимо також, що низка попередніх наукових досліджень професійного становлення та розвитку майбутніх психологів виявила у студентів 3–4 курсів наявність страхів пов'язаних з першими кроками у професії та початком практичної діяльності [1][6]. З огляду на це вважаємо, що низький, середній, високий рівень самооцінки свого професійного становлення є тією рушійною силою, яка детермінує невпевненість або впевненість у своїх актуальних знаннях, уміннях і навичках, страх або ж навпаки прагнення набувати трудовий досвід, розуміння того, що необхідно ще зробити для фахового росту чи яких ресурсів недостатньо.

Сам конструкт самооцінки професійного становлення має в основі професійну Я-концепцію, уявлення суб'єкта про себе в професії у теперішньому та майбутньому. У роботі з цією властивістю добре зарекомендували себе нарративні техніки, метою яких є створення цілісної історії (нарративу), а з них цілісної картини себе як фахівця, що згодом можна піддавати аналізу та переосмисленню [2].

Отже, проблема професійної ресурсності майбутніх психологів в умовах суспільних потрясень є надзвичайно актуальною. Здійснене нами емпіричне дослідження психологічних особливостей ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів дало змогу виокремити його основний структурний елемент, а саме самооцінку рівня професійного становлення. Зосередження корекційної роботи на цій властивості відкриває можливість для розвитку та актуалізації професійної ресурсності молодого покоління фахівців з психології.

Список використаних джерел:

1. Кокурн О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агенство» 2012. 200 с.
2. Мазай Л. Ю., Штифурак В. С. Наративні техніки у психокорекції ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Серія Психологія*. 2022. Випуск 1(54). С. 47–54.
3. Штепа О. С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Серія «Проблеми сучасної психології»*. 2018. Випуск 39. С. 380–399.
4. Штепа О. С. Психологічна ресурсність як чинник особистісного саморозвитку студентів-психологів. *Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації»*. 2013. № 3. С. 144.
5. Штифурак В. С., Шаманська О. І., Педоренко В. М. Психологія професійного становлення психолога-консультанта. *Навчальний посібник*. Вінниця, 2021. 226 с.
6. Laura Elena Nastasa, Ana-Maria Cazan. (2013). Personal and professional development of beginner psychologists. *3rd World Conference on Psychology, Counselling and Guidance. Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 84(2013). 781–785. URL: https://www.researchgate.net/publication/275220295_Personal_and_Professional_Development_of_Beginner_Psychologists